

ІУДЕЙСЬКЕ ПРАВО

Дерид Тетяна Олександрівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: tanya55sm@yandex.ru

Ключові слова: божественність, синкретизм, інтерпретація, Біблія, Тора, Талмуд.

Іудейське (єврейське) право — це релігійно-правова система, що регулює суспільні відносини всередині єврейської громади, яка сповідує іудаїзм.

Іудейське право є вираженням Божественної волі. Аналізуючи право з точки зору іудаїзму виявляється, що не можна розглядати систему правових норм ізольовано, відчужено і незалежно від інших нормативних цінностей, таких як норми релігійні і моральні.

І в тих, і в інших одна фундаментальна норма і одна єдина вища цінність, божественні веління, у тому вигляді, у якому вони сформульовані у Торі.

Синкретизм права і релігії має далекосяжні наслідки. Одним з наслідків є те, що іудейське право як право божественне, від Бога, є принципово незмінним, перманентним. У справі пристосування цього права до плинних історичних обставин важлива роль належить коментуванню чи інтерпретації священних, авторитетних текстів знавцями Біблії, Тори, Талмуду або правниками – священиками. Таке коментування вважалося джерелом права.

Згідно з класичними поглядами, інтерпретаторська діяльність спрямовується не на створення нового права, а на відкриття, засвоєння і формулювання вже існуючого божественного права.

Біблія є джерелом в іудейському праві. Вона створювалася впродовж шістнадцяти сторіч – з XIII століття до н.е. по II століття н.е.

Біблію можна розглядати і як релігійний твір, і як історію одного народу землі, і як проповідь вищої моралі, і як пам'ятку філософсько - правової думки. Світогляду творців Біблії властиве байдуже ставлення до життя космосу, до природи і її матеріальних форм. Природа у їхньому розумінні статична, інертна, нерозумна і нездатна до вдосконалення.

Уся їхня уява зосереджена на людині і її історичній долі. Біблейські мудреці і пророки не просто описують історичні події у їхній хронологічній послідовності - вони напружено вдумуються в їхній внутрішній зміст. Найбільш їх турбує боротьба сил добра і зла в історії людини.

Старий Заповіт перебуває у витоків не лише іудейської, але і європейської культури. Він зафіксував важливий етап первісної морально-правової нормотворчості. Давні іудеї створили свою нормативно-ціннісну систему, де поряд із національно-специфічним змістом неабияк потужно виражений і зміст загальнолюдський.

Універсальні моральні істини органічно злилися із загальнолюдськими принципами практичної моралі. Саме тому ідеї Старого Заповіту були сприйняті в наступні століття багатьма народами.

Старий Заповіт розпочинається з п'яти історичних книг Мойсея, Тори або Законів.

Перша біблійська книга п'ятикнижжя у євреїв називається книга Буття. Ця книга – це розповідь про створення Богом світу, про життя перших людей в Раю і про їхнє вигнання з раю, про розмноження людства і про його стародавню історію, про всесвітній потоп і про врятуваного Ноя з сім'єю, про патріархів-родоначальників єврейського народу – Авраама, Ісаака, Іакова, Іосіфа з братами, про поселення євреїв у Єгипті.

Друга книга називається “Ісход” – книга, яка розповідає про життя та діяльність законодавця євреїв Мойсея та про визволення євреїв з єгипетського плену. Ця книга містить відомі 10 заповідей та інші релігійні приписи.

Третя книга – “Левіт” (“І воззвал”) – книга релігійного законодавства.

Четверта книга – “Числа” (“В пустелі”) розповідає про законодавство та історію євреїв після виходу євреїв з Єгипту і до завоювання Палестини.

П'ята книга – “Другозаконня” (“Слова”) – книга релігійного законодавства.

Другу групу біблійських книг утворюють “історичні” книги або “писання”. В цю групу входять: книга притчей Соломонових, книга Пісні Пісень, збірка псалмів Давида (“Псалтирь”), книги царств.

Третю групу утворюють пророцькі книги: книги пророків Даніїла, Черекііля, Іеремія та книги 12 “малих пророків”: Авдія, Аггея, Осія, Амоса та ін.

Аналізуючи Тору можливо виявити фундаментальну норму і джерела єврейського права. У зв'язку з цим слушно зазначить, що в кожній правовій системі можна виявити деякі основоположні принципи, на основі яких утворилися всі інші.

Ці основні принципи непорушні і незмінні. Якщо обговорювати джерела права, необхідно встановити, що є їх підставою і звідки вони живляться своєю силою. Саме ці абсолютні принципи утворюють фундаментальну норму даної правової системи. Для юриста фундаментальна норма є аксіомою, яка не потребує ніяких доведень.

Кожне джерело права черпає своє визнання і свою силу з вищої правової цінності.

Фундаментальна норма єврейського права виражає не тільки думку про еманацию своїх повноважень, але вона субстантивно поєднується з Писаним Вченням, яке утворює вічну і непорушну конституцію єврейського народу. Вона не може бути змінена, доповнена, і від неї нічого не можна відлучити.

Ця норма – джерело і вихідне положення всієї єврейської правової системи в усі історичні періоди, і вона надає повноважень усім іншим джерелам єврейського права на шляху їх подальшого розвитку. Тора виражає волю Творця всесвіту.

Терміни складання Талмуда – IV століття до н.е. – V століття н.е. Законодавча частина Талмуда спершу не записувалася, вона вивчалася напам'ять і передавалася від одного покоління до іншого. Двома складовими частинами Талмуду є Галаха і Агада. Галаха – нормативно-правова частина Талмуда. Агада – морально - філософське обґрунтування правових норм Талмуда.

Вирішуючи нові проблеми, що виникали, вчений - галахіст і суддя керувалися Талмудом. Усі положення Галахи вважалися абсолютно достовірними, не потребуючи перевірки. Найголовніше, найперше і найнадійніше джерело в усіх галахських проблемах – Талмуд і талмудська література.

Мідраш – інтерпретація закону, спроба проникнути в дух, а не букву, закону. Мідраш застосовувався для розвитку Галахи саме на основі тексту Тори. Упродовж тривалого часу мідраш Тори і мідраш - галаха існували паралельно, коли ж мідраш Тори переставав існувати, мідраш - галаха продовжував розвиватися.

Тора була дана для того, щоб мудреці Галахи роз'яснювали її. Розуміння Тори мудрецькими не можна відокремити від самої Тори. Ці абсолютні повноваження призвели до повного ототожнення мудреців Галахи з духом і метою Тори, ототожнення, яке, з

одного боку, зобов'язувало до великої обережності і відповідальності в законодавчій діяльності, з другого боку, зробило можливим упровадження сміливих і вирішальних постанов у тих випадках, коли мудреці Галахи були впевнені, що вони діють відповідно до духу і цілей Тори.

Тора надала право єврейським мудрецам установлювати закони, мета яких - творити добро і справедливість.

Принциповим у єврейському праві є питання про взаємозв'язок між судовим рішенням і справедливістю. Згідно з вченням галахських мудреців, поняття справедливості має два основні значення. По-перше, по правді судити треба всіх. У цьому значенні поняття справедливості стосується процедури судочинства і того, як застосовується закон. По-друге, справедливість як компроміс. Якщо умови сторін рівні – треба досягти компромісу.

Принцип справедливості був для єврейських мудреців вищою правовою нормою.

Принципи правосуддя єврейського права стали вищими принципами справедливості при прийнятті судових рішень, яким підпорядковувалися всі інші вказівки, навіть якщо вони були цілком законні з юридичної точки зору.

За своєю суттю закони затверджують принципи, корисні і потрібні для загального блага. Проте трапляється, що в окремих випадках справедливий закон може завдати певної шкоди приватній особі, постачаючи явно несправедливим стосовно неї.

Ця проблема особливо актуальна для суддів, що чинять правосуддя. Саме вони практично зіштовхуються з випадками, коли неухильне виконання закону означає явну несправедливість стосовно певної приватної особи.

Серед правників полеміка точиться з давніх часів. Одні вважають, що суддя мусить вирішувати дискусійні питання у повній відповідності до букви закону. Інші переконані, що суддя має запобігати несправедливості стосовно певної приватної особи, коли точне дотримання букви закону веде до необґрунтованого і несправедливого порушення її прав. Обидві точки зору мають сенс. З цього приводу варто зазначити, що в єврейському праві діє вимога судити не за буквою закону і кожний суддя, виносячі рішення, зобов'язаний на це зважати.

Єврейська судова система не може існувати, спираючись лише на закони. По самій своїй суті вона потребує «душі». І вона її знаходить у різних ціннісних нормах, в основі яких – справедливість і добрі справи, і принципи щиросердечності – один з найважливіших серед них. У судовій системі поняття правосуддя, чесності, справедливості тісно пов'язані між собою і постійно взаємодіють. Рішення судової системи відображають головні духовні цінності суспільства, його світогляд, рівень культури.

Визнання з боку іноземних держав права євреїв бути судимими єврейським судом мало величезне і неминуще значення. Насамперед, у такий спосіб Тора набула значення державної конституції навіть у країнах галута (вигнання).

Вивчення Тори ставало важливим суспільним чинником, а знавці Тори висувалися на положення еліти громади. Навчальні заклади, де вивчали Тору і іудаїзм, мали величезний авторитет у народі. Саме судова автономія перетворила єврейський народ галута на «державу всередині держави».

Єврейське право породжено шляхом інтерпретації Тори. Через інтерпретацію єврейське право весь час збагачувалося і актуалізувалося.

Джерелом єврейського права є також Каббала. Це перше правове джерело, з точки зору часу і зв'язку з іншими джерелами. Ідеться про традиції, про Каббалу, яку одна людина сприймала з уст іншої до Мойсея і Синайського Одрокровення.

Правові вказівки на підставі цього джерела передаються з покоління в покоління. Це джерело істотно відрізняється від усіх інших джерел єврейського права,

оскільки на підставі своєї природи не зазнає розвитку і змін. Воно постійне, і положення його в єврейському праві статичне.

Характерними рисами іудейського права є:

1. Єврейське право є складовою частиною іудаїзму. Співвідношення права й релігії зумовлюється декількома чинниками. По-перше, спільним походженням і збігом джерел права і джерел релігії. Відповідно до основ єврейської віри джерелом єврейського права й релігії є Божественне відкриття. Релігійні установки, що визначають ставлення людини до Творця, дотримання суботи і свят, закони кошерності та інші, є одночасно і правовими нормами, і релігійними. По-друге, з єдності релігійних і правових норм випливає суворий обов'язок єврея дотримуватися не тільки суто релігійних приписів, а й юридичних законів іудаїзму, оскільки їх порушення — не менш тяжкий гріх. Вони підтримуються відповідальністю перед Богом. По-третє, право й релігія поєднані однією системою правозастосування всіх норм. Ті самі органи й особи, які вирішували питання щодо релігійних відносин, вирішували й питання, пов'язані з суто правовими відносинами — майновими суперечками, трудовими відносинами, конфліктами щодо купівлі й продажу тощо.

2. Мононаціональний характер правової системи. Йдеться про те, що іудейське право поширюється виключно на одну націю — євреїв. Цим єврейське право відрізняється від усіх інших релігійно-правових систем, таких, наприклад, як мусульманська, яка завжди була мультинаціональна і поширювала свою дію на віруючих різних національностей.

Єврейський народ завжди розглядав єврейське право як національне надбання і як головну та істотну частину своєї культури.

Перебуваючи на чужині, у вигнанні, єврейський народ продовжував існувати як нація, а не як релігійна секта, постійно й безупинно розвиваючи своє право. Право за таких умов виконувало функцію підтримки і збереження національної й релігійної самобутності єврейської нації. Одним з основних принципів іудейського права є принцип богообраності іудейського народу, його вирізнення Богом серед інших народів. Для підтримки цього принципу право суворо забороняло дії, спрямовані на асиміляцію з іншими народами. Зокрема, в іудейському праві панувало табу на шлюби з неєвреями.

3. Існування та розвиток єврейського права при відсутності протягом значного історичного періоду своєї держави.

Історія розвитку єврейського права є унікальною у світовій історії. Виникнувши понад три тисячоліття тому, воно здолало шлях, який не змогла пройти жодна інша правова система. Річ у тім, що наука традиційно розглядає виникнення й існування права і держави як нерозривні явища, що обумовлюють один одного. Із цієї загальної закономірності вибивається тільки історія становлення іудейського права.

Євреї як нація спочатку сформували свою державу — Єврейське царство, яке через внутрішні суперечності розпалося на два — Іудею (південне царство) й Ізраїль (північне царство). У межах саме цих держав певний час існувало й розвивалося іудейське право. Однак після падіння обох єврейських царств євреї надовго втратили свою державність. Звичайно, коли право позбавлене державної підтримки, існувати воно не може й поступово відмирає. Така доля спіткала багато правових систем, які зникли вслід за падінням держави. Однак єврейському праву судилася інша доля: воно не тільки не деградувало й не загинуло, а й змогло розвиватися саме в той період, коли була втрачена державність.

Таким чином, іудейське право протягом майже двох тисячоліть існувало й розвивалося в умовах повної відсутності державності в народі і, відповідно, державної підтримки цього важливого соціального інституту.

4. Норми іудейського права містять обов'язки та заборони. Як і в інших релігійних системах, в іудейському праві переважають норми, що забороняють і зобов'язують над тими, що уповноважують; імперативні над диспозитивними.

Акцентуючи увагу на цій рисі іудейське право є як комплекс всеохоплюючих обов'язків, що регулюють всі аспекти єврейського життя. Вони охоплюють норми, які упорядковують ставлення членів іудейського суспільства до Бога, його законів і заповідей, до релігійних ритуалів, до своєї держави, суспільних інститутів, до інших членів громади й іновірців.

Отже, іудейське право за своєю природою і характером відрізняється від інших правових систем, не утворює разом з ними окремої правової системи.

Ця правова система до цих пір зберігає свою специфічність, яка має всеосяжний характер, поширюючись як на окремі інститути (купівля-продаж, право власності тощо), так і на принципи іудейського права, його догмати та ідеологію.

Право в іудаїзмі не автономне і не самодостатнє. Воно, як частка єдиної соціальної цілісності, мусить відображати духовні, морально-релігійні цінності єврейського суспільства.

***Науковий керівник:** професор кафедри державно - правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук Петрова Любов Василівна.*